

ki se je na platnicah povzpel do orlovske poze na kranjskem grbu, je zdrknila z višine ostalih risb.

Med veliko naklado drugih mladinskih knjig naj omenim le še dve: Helenina otroka (Mohorjeva družba) s Sedejevimi ilustracijami in T. Seliškarjevo Bratovščino sinjega galeba s slikami Alberta Sirk. Sedej si je to pot izbral perorisbo ter z njo na boljšem papirju pogosto pričaral pristni svet otroškega življenja in čustvovanja. Le one risbe, kjer se čuti zavedno primitivno obravnavanje, so za odraslega manierirane, za otroka pa neresnične. A. Sirk je večino svojih ilustracij narisal s peresom, nekaj je pa akvarelov. Pustolovsko fantazijo, ki jo ima vsak fant, je stari mornar Sirk precej dobro zadel in pokazal, da je to področje zelo široko in pri nas še komaj načeto. Akvareli so zaradi reprodukcije na neprimernem papirju manj učinkoviti.

Naj nekaj teh primerov, ki so med najboljšimi, zadostuje. Za mlado dušo bo treba v splošnem bolj skrbeti, naša mladinska knjiga naj postane z ljubeznijo grajeno skupno delo pisatelja, slikarja in založnika. Vseh teh moči imamo dovolj; naj se združijo s pošteno voljo in naj dajo otroku najdragocenejše za življenje: lepo knjigo v smislu dostojne opreme!

Danes ilustrator po večini misli, da je risba za mladinsko knjigo postranska in da jo sme površno obravnavati. Kje tiči vzrok za to? Ali je tega mnenja naročnik ilustracij? Morda to delo ni tako plačano, da bi mogel slikar tvegati več časa in ustvariti dozorelo grafiko? To bi bilo — če je domneva upravičena — nedopustno profitarstvo. In namesto knjižice o izrabljanju malih Kitajčkov v bombažnih predilnicah bi morda kazalo napisati storijo o slovenskih honorarjih za mladinske ilustracije. Bila bi ganljiva in nam vsem bližja!

F. Mesesnel.

Kritika

Borba in študij

(Ob Möderndorferjevi „Slovenski vasi na Dolenjskem.“)

I.

En sam važen ekonomski pojav spremlja razvoj slovenske vasi po vojni in zlasti v krizi, to je njeno propadanje. Propadanje živega in mrtvega inventarja, roparsko izsekavanje gozdov, izčrpanost zemlje, zlasti pa uničevanje delovnih moči zaradi prevelikih naporov in preslabe obnove njih energij. Tehnični povojni napredek skoraj ne seže več do naše vasi; industrija, trgovina, banke itd. utrjujejo svoj vpliv na podeželju, toda ne s svojimi pozitivnimi elementi, temveč le s svojo negativno, parasitsko stranjo — z vedno večjim izkoriščanjem. Medtem ko je v začetku tega stoletja spremljalo prodiranje kapitalizma na vas izboljšanje delovnih metod, dviganje kulturne stopnje, višji življenjski standard, izseljevanje itd., ga danes spremljajo vedno bolj odprte škarje (razlika med cenami pridelkov in kmetijskih potrebščin), degradacija proizvodnje, večja beda, nižja kulturna stopnja, brezposelnost. Motor, ki je nekoč pospeševal dvig proizvodjalnih sil (in kulture sploh), se je spremenil v njih zaviralca, uničevalca. Kot rdeča nit se vije skozi vse panoge in elemente naše agrarne proizvodnje nazadovanje, proces, ki se uveljavlja s tako močjo, da ga ne more zajeziti ta ali oni osamljeni ukrep za pomoč naši vasi, kot je n. pr. uredba o kmetijski zaščiti.

Ta pojav, ki je danes prvi in najvažnejši v notranjem življenju Slovencev, privlačuje vedno širše plasti mlade generacije, zlasti učiteljstva ter daje njenim naporom novo plodno vsebino. Tudi mlada generacija pisateljev najde v tem velikem procesu najhvaležnejše gradivo umetniškega oblikovanja (Prežihov, Potrč, Kranjec, Ingolič in drugi). Prodira zavest, da se eksistenčni boj podeželja more in mora zlit z naporom inteligence zoper zaostalost in zoper vse ovire, ki dušijo navznoter mali narod, vržen v vrtinec velikih zgodovinskih konfliktov. Pred vojno so bili ti napor manj jasni, njih realizacija še daleč. Cankarjev Jerman si je postavil za cilj „napraviti iz hlapcev ljudi“. Učitelj Jurančič gleda že konkretnije na svojo življenjsko nalogo: „prebujati ljudske energije“. (Iz šole za narod. 1931.) Učitelj Möderndorfer pa nam je l. 1938. dal prvo obširno analizo vasi na Dolenjskem. Razvojna pot vodi od Jermanovega idealizma do Möderndorferjevega realizma, od nevere k veri v to ljudstvo, iz osamljenosti v množico.

Kdo je Möderndorfer? Prvič ga srečamo pri organizaciji mežiških rudarjev. Deluje v občinski upravi, edini intelektualac med samimi delavci, podpira rudarje v strokovni in konsumni organizaciji, zmaga v boju za gradnjo nove ljudske in meščanske šole na račun rudnika. Po več letih delavskih uspehov doseže rudnik važno zmago: Möderndorferja prestavijo iz industrijske Mežice v oddaljeno hribovsko vas, najprej v Haloze, naposled v Št. Jurij. Tako pade iz organiziranega boja v hribe, kjer se ljudem o borbi še sanjalo ni. Razmere so mu nepoznane, življenje ena sama neraziskana, od naprednih sil zanemarjena ledina. Oprime se najnujnejšega: proučevanja vasi. Ko sem hodil po hišah v Št. Juriju, sem videl, kako so bajtarji čutili, da je bil Möderndorfer njihov človek, ki jih je razumel in imel pogum, stati na njihovi strani.

II.

Ali nam Möderndorfer na primeru Št. Jurija prikaže osnovni pojav? Najprej obravnava krajevno zgodovino, šolstvo in občinsko upravo; nato preide na ljudsko gibanje, zdravstvene in prehranjevalne razmere; slednjič se ustavi pri gospodarskih prilikah in posebej pri krizi. Svoje trditve utemeljuje z mnogimi statistikami, ki jih je zbral skoraj izključno sam. Statistične preglednice zavzemajo skoraj četrtino vse knjige.

Najvažnejši so zaključki v gospodarskem delu. Avtor je izračunal, da presegajo letni stroški agrarne proizvodnje v Št. Juriju vrednost te proizvodnje za — 279%. Stroški znašajo namreč 1.500.000 dinarjev, izdatki pa — 4.100.000 dinarjev. Po teh podatkih bi vsi tamkajšnji kmetje v 10 letih prišli na boben. Stanje dolgov: l. 1910. je imela vsaka socialna plast od bajtarjev do trdnih kmetov več prihrankov kot dolgov. L. 1930. in 1931. pa je narobe: dolgovi presegajo izdatke v vsaki skupini. Skupno je dolgov za 300% več kot prihrankov. Važni so zaključki o davčni obremenitvi: neposredni davki znašajo v Št. Juriju 50.000 dinarjev, posredni pa blizu 300.000 dinarjev, to se pravi, da se odstopi letno četrtnina proizvajane vrednosti državi.

Ti zaključki kažejo, da je avtor zajel v številke resnično stanje slovenske vasi. Manj pozornosti je posvetil njenemu povojnemu razvoju. Razen preglednice o dolgovih so vse njegove preglednice statične, omejujejo se le na trenutno stanje stvari, ne pa na njihov razvoj. Tako ni podal bilance kmetkega gospodarstva takoj po vojni, v konjunkturi in v krizi, temveč le v krizi. Isto velja za davčno obremenitev. Razvojna analiza je važna, ker kaže smer razvoja in odkriva sile tega razvoja. Ekonomska, socialna in politična slika slovenske vasi je bila l. 1926. drugačna kot 1936. Trdne kmetije se bližajo srednjim, srednje so

zdrknile na nivo malih, male se pogrezajo v pavperizem itd. Trgovina, industrija, monopoli itd. si prilaščajo vedno večji del kmetovega dela. L. 1936. najmanj dvakrat večjega kot 1926. itd. (Analiza teh stvari je v moji razpravi „Gibanje cen in naše kmetijstvo“, Obzorja. 1938. IX.) Möderndorferjevo delo ni toliko razvojna kot statična analiza vasi. Dejstvo, da ni podvrigel kritični analizi razvojnih tokov na vasi, zmanjšuje znanstveni pomen dela.

Poznanje vasi v vsej njeni pestrosti in konkretnosti je nezadostno za temeljito analizo. Spoznati vas, odbrati v njej važno od nevažnega, proučiti najvažnejše, ne se izgublja v malenkostih in pri tem pozabljati na bistvene stvari — vse to je dosegljivo le z dobrim znanjem o politični ekonomiji. Kajti ena vas je samo podrejen člen v svetovnem gospodarstvu, njegovo zrcalo, kljub svojim nacionalnim in krajevnim posebnostim. Svetovno gospodarstvo pa ima iste zakonitosti in iste razvojne težnje, ki se v svojem bistvu uveljavljajo tudi na naši vasi. Vsako proučevanje vasi je na tem višji stopnji, čim globlje je teoretično znanje. S tem smo trčili na enega izmed najvažnejših problemov pri našem proučevanju vasi — na problem njegove znanstvene višine.

Naše predvojno proučevanje vasi je bilo, v skladu s stanjem ljudske zavesti, na nizki stopnji. Nikoli se ni moglo dvigniti do jasne znanstvene analize; običajno je običalo v omejevanju na ta ali oni konkretni pojav. Najuspešneje sta po teh zamotanih vprašanih vrtala Krek in Prepeluh. Krek je že konec prejšnjega stoletja zbiral proračune posameznih kmetij in skušal v svojih „Črnih bukvah kmečkega stanu“ razložiti razvojne težnje našega kmetijstva. Po vojni se stvari niso mnogo spremenile. Še v književnosti smo se po smrti Ivana Cankarja, čigar dela so ostra analiza predvojnih slovenskih razmer, povzpeli najvišje zgolj v ozko pokrajinskih analizah (Kranjec — Prekmurje, Ingolič — Ptujsko polje itd.). Študij o vasi se je omejil večinoma na zbirateljsko delo, ki sta ga začela Žgeč in Melik ter so ga nadaljevali njuni učenci. To delo je pri nas novo in pomembno, kolikor se seveda ne spušča v prevelike podrobnosti, ki so za znanstveno raziskovanje nevažne. Vendar je to delo predvsem priprava, zbiranje gradiva za sintetično analizo. Medtem pa je znanost o vasi po svetu močno napredovala. Beda na vasi, politična aktivizacija ljudstva ter veliki pomen vasi v politični borbi so zahtevali analizo podeželja. Take analize so nastale v Franciji, deloma v Nemčiji in drugod. Naše proučevanje vasi terja oploditve s tem znanjem po svetu, kajti samo na ta način se bomo iz golega, nepreglednega zbiranja dejstev povzpeli do temeljitejših spoznanj.

Möderndorfer pravi v uvodu: „Pičlo je domače kakor tudi tuje slovstvo, ki bi ga mogel pri zasnovi pričujočega spisa s pridom uporabljati, našel nisem niti dela, ki bi se mogel nanj resno opreti pri tej svoji nalogi. Zaradi tega je pričujoče delo docela moja zamisel...“ Avtor je pri svojem delu s pridom uporabljal vire, ki so mu bili dostopni v domačem jeziku. V primeri z domačo literaturo o agrarnih problemih je njegovo delo brez dvoma na višini. Razvojna stopnja družbenih znanosti pri nas pa je bila tista meja, preko katere se avtor ni mogel dvigniti. Njegov izrazito praktično usmerjeni duh, provincialnost našega znanstvenega življenja in pomanjkanje sodobne svetovne literature pri nas mu je to preprečilo. Tako ni posvetil dovolj pozornosti nekaterim problemom, katerih važnost je mogoče ugotoviti samo na podlagi dobrega teoretičnega znanja. Ni nas pobliže seznanil z ekonomsko, socialno in miselno diferenciacijo na vasi. O poslih sploh ne govori, med zahteve za izboljšanje položaja ni uvrstil malokmetске in bajtarske zahteve po višjih mezdah in po zavarovanju brezposelnih. Pri obravnavanju kmetске duševnosti ne obdela posebnih potez o značaju kmetске polproletariata.

Prav vaška revščina, ki zajema kmetskega delavca, bajtarja in malega kmeta ter prodira ponekod že v vrste srednjih kmetov (Haložel!), prav te plasti so zaradi svojega socialnega položaja in svoje številnosti rezervoar elana, borbenosti in ljudske politične moči. Njihovi ekonomski in socialni problemi zaslužijo največjo pozornost znanstvenega raziskovalca. Res pa je, da so ti sloji v št. Juriju manj številni kot povprečno v slovenski vasi. — Dalje podcenjuje Möderndorfer vprašanje gozdov, ki pokrivajo v šentjurski občini polovico vse površine. Gozdovi so edina važna, doslej aktivna postavka slovenske agrarne proizvodnje. Kriza vpliva na stanje in na vlogo gozdov na svoj način. Mali kmetje so to „rezervo za slabe čase“ večinoma že izsekali, srednji in trdni kmetje so jo vsaj načeli ali delno izsekali, na velikih posestvih se vrši roparsko izsekavanje zaradi nesigurnosti lastništva teh gozdov. Silen padec cen lesa v krizi je tudi to panogo naše agrarne proizvodnje napravil — nerentabilno itd. Ti problemi, ki tarejo stotisoče podeželskega prebivalstva, zaposlenega v lesni proizvodnji, tvorijo posebno važno poglavje raziskovanja vasi. — Prav tako avtor premalo obravnava mladinsko vprašanje — problem bodočnosti kmetске mladine itd.

III.

Posebno poglavje je vprašanje metode proučavanja vasi. Dr. Ogris pravi, da sociologija naše vasi še „vse preveč nalikuje starejšemu ameriškemururalizmu, ki smatra sociologijo vasi... za enciklopedičen skupek vseh realij, ki se tičejo kmečkega življenja...“ Dr. Vogeltnik, poznavalec statističnih metod, zastopa slično mnenje. Poudarja nesmiselnost atomizacije kmetске realnosti; tudi pri znanstvenem delu je potrebna neka ekonomija sil; ne vlagajmo preveč truda v stvari, ki bi nam nudile premalo spoznanj ali pa celo nič! Ta kritika velja do neke mere tudi za Möderndorferja. V njegovi knjigi je nabrana množica sirovega gradiva, iz katerega bi se dala sestaviti krajša, a pregnantnejša, nazornejša podoba o naši vasi. Prav tako bi se mogli iz tega gradiva izluščiti mnogi zanimivi rezultati. Ni toliko važen skupek vseh realij kot izbor tistih, ki so ključ za spoznanje vasi. S tem seveda ni pomen teh podatkov za znanstvenega raziskovalca nič manjši. Najprimerneje je, dati v delu samem nazoren izbor statistike, v dodatku pa celotno gradivo, po katerem sežejo tisti, ki se za stvar posebej zanimajo. Zelo potrebna nam je na današnji stopnji proučavanja vasi obširna študija o vlogi, pomenu in uporabi statistike in statističnih metod.

Möderndorferjeve statistike so nepregledne, včasih netočne in nepotrebne. Zbiranje statistik terja največjo pozornost, kritičnost in kontrolo. Zlasti kočljivo je zbiranje podatkov zgolj na podlagi izjav. Lahko se zgodi, da povedo eni iz strahu pred višjimi davki — premalo, drugi pa iz bahavosti ali nevednosti — preveč. Številke so lahko „najvernejša slika, kdo in kako vlada svet“, lahko pa nam to sliko potvorijo. Primer: Möderndorfer priobči na str. 79. preglednico o uporabi živil na osebo in leto v št. Juriju pod Kumom. Po tej preglednici pride na člana delavske, bajtarske, malokmetske in trdnokmetske rodbine približno ista količina krušne moke, masti, sladkorja itd. Splošno znano je, da se trdna kmetija loči od male v socialnem pogledu prav po tem, da je na njej delovna moč plačana v svoji polni vrednosti, medtem ko na mali kmetiji ni. Tam ni kruha od januarja naprej. Gornja preglednica nam ne pove tega, kar se da dognati na prvi pogled, oziroma zabriše to, česar avtor gotovo ni hotel zabrisati — socialne razlike na vasi.

Möderndorfer poda (str. 118.) preglednico o tem, koliko oseb se mora preživljati z donosom ene glave goveje živine, prašiča itd. na posameznih vrstah kmetij. Ta preglednica, ki spada med njegove kratke in tehtne preglednice, dobro pona-

zori socialne razlike. Po njej prideta v bajti dva prašiča na osem oseb, na trdni kmetiji pa dva prašiča na tri osebe! S tem je avtor sam zavrzel preglednico na str. 79. in popravil storjeno napako.

Möderndorferjev spis spada brez dvoma med najboljša dela o naši vasi. Tehtna so zlasti poglavja o živinoreji, bilanci, davkih in dolgovih. Želeti je, da bi tej prvi temeljiti analizi sledile še druge iz vseh tipičnih vasi in pokrajin. Slabe strani njegovega dela izvirajo iz napak nekaterih krogov slovenskega znanstvenega okolja: iz pretiranega ruralizma, ki si je postavil statistiko za idol, ter iz premajhnega teoretičnega znanja.

Möderndorferja pa odlikuje še nekaj. Pokazal je na izhod iz krize. Ta izhod ni plod kompleksov neke dogme ali uvožene doktrine. Izoblikoval si ga je v svojem plodnem življenju, v živi zvezi z ljudsko bedo in borbo. Njegov nazor je sad boja in študija na domači zemlji.

V tem je veliki pomen Möderndorferjeve knjige.

I. Bratko.

Kulturni obzornik

Džambul-Sulejman Stalski

Ponavadi se začenjajo literarne revolucije s tem, da uplahne besedni patos, da se lomi stari slog. V največjo poezijo se vrinejo svetoskrunske vrstice, ki zvenijo spočetka kot disonanca, kot rezka disharmonija ter ustvarjajo na ta način novo harmonijo. Dober literat ne sme podcenjevati besedne revolucije. Reformatorju besede mečejo polena pod noge, literati-epigoni, krevsajoči po izhojenih poteh, se zgražajo nad njegovo „vulgarnostjo“. Ostra beseda jih piči bolj kot vse ostalo, saj jim je to poklicno najbližje. Aleksander Blok je vrgel med svoje lahkokrile pesmi o Prekrasni Dami ognjemete uličnih izrazov in že so ga prijatelji-simbolisti proglasili za izdajalca. In kakšni so bili ti izrazi? „Čik“, „prostitutka na trgu“, „smrdljive kočije“, „posvaljkane čepice“... Največji revolucionar besede, Majakovskij, pripoveduje z rahlo ironijo o prvotni nepopularnosti svoje pesnitve „Oblak v spodnjicah“. Kdo se je zavzel zanjo? V tistih časih (1915. l.) so potrebovale poezije le rahločutne velikomestne gospodične. Če so vpraševale knjigotržca: „Oblak...“, je ljubeznivo dodajal: „... v spodnjicah?“. In že so zbežale, ker naslov res ni lep...

Da se literati tako trmasto in hudobno grizejo zaradi besede, ni seveda nič čudnega. Da le ustreza beseda vsebini njihovega dela. Beseda je hudo trdovratna reč. Drži ti pisatelja v krempljih in ga zlepa ne izpusti. Sodobni ruski pesnik Nikolaj Asejev pripoveduje, kako je 1927. l. obiskal Gorkega v Sorrentu. Med drugim mu je deklamiral sodobne ruske pesnike, Kirsanova, Selvinskega. Spočetka je Gorki nezaupno molčal, tretja in četrta pesem ga je ogrela in vzradoščen je vzkliknil: „Ampak brati pa znate, batenka, lepo! Če vi deklamirate, ne propade nobena pesem!“ Ni se mu dalo takoj priznati vrednosti nove govorniške poezije, zato je zvrčal vse le na lepo deklamacijo. To je trma. To so tradicije že ustaljene, kanonizirane visoke besede. V mladosti je Gorki sam zvrnil v kotel tedanje literature grobosti in robotosti volžke govornice, bosjaškega žargona. A tisti časi so minili in Gorkega je že malce neprijetno dirnil novi uplah patosa.

V ruski poeziji so se izvršile pač največje reforme, kar jih pozna svet pegazov. Prenesti knjižno pesem v glas, v dvorano, na letake, to je teže, kot bi si kdo mislil. Ni šlo kar čez noč. Romantik Bagricki (umrl 1934) ima poleg pesniško novih vrstic s svežo ukrajinsko melodiko še mnogo starih prijemov. Blokovi „Dvanajst“